

ÜMMÜ'İ-FAZL

(Buhârî, "Cenâ'iz", 80) oğlu ile birlikte kocasından önce İslâm'a girdiği ve bu sebeple hicretini ertelediği anlaşılır. Abbas'la evliliğinden Fazl, Abdullah, Ubeydullah, Ma'bed, Kussem ve Abdurrahman adlarını taşıyan, her biri İslâm tarihinde önemli yere sahip olan altı erkek ve Ümmü Habîb adlı bir kız çocukları dünyaya geldi. Şair Abdullah b. Yezîd el-Hilâlî bunlar için, "Hiçbir asil kadın Ümmü'l-Fazl'ın altı oğlu gibi çocuk dünyaya getirmemiştir; kocası da peygamberlerin sonuncusu ve en hayırlısının amcasıdır" demiştir (İbnü'l-Esîr, VII, 253). Ümmü'l-Fazl'ın Hz. Osman'ın halifeliği döneminde ve kocasından önce vefat ettiği nakledilmektedir.

Bir rivayete göre Hz. Peygamber'in âzatlısı Ebû Râfi'in henüz Abbas'ın kölesi iken Zemzem Kuyusu civarında ağaçtan oyarak bardak yapmakla meşgul olduğu, Ümmü'l-Fazl'ın da orada bulunduğu bir sırada yanlarına Ebû Süfyân gelmişti. Ebû Süfyân, Bedir Gazvesi'ndeki yenilgiyi anlatırken müslümanların yardımına gelen yağız atlara binmiş, beyaz elbiseler giyinmiş insanlar tarafından bozguna uğratıldıklarını söyleyince Ebû Râfi' onların insan değil melek olduğunu belirtmiş, orada bulunan ve buna öfkelenen Ebû Leheb onu dövmüş, Ümmü'l-Fazl da cesaretle onun karşısına dikilip eşinin kölesini kurtarmıştır. Resûl-i Ekrem zaman zaman baldızı Ümmü'l-Fazl'ı ziyarete gider, saçlarını düzeltmesine ve gözüne sürme çekmesine izin verir, orada bazan öğle uykusuna (kaylûle) yatar. Ümmü'l-Fazl bir gece rüyasında Resûlullah'ın bir organının kendi evinde olduğunu görmüş, bunu kendisine anlatınca, "Hayırlı bir şey görmüşsün; kızım Fâtıma bir erkek çocuk dünyaya getirdi, oğlun Kussem'in sütünden ona da ver" demiş, Ümmü'l-Fazl da Hüseyin'i emzirmiş ve onu alıp dedesine getirmiş, Resûlullah bebeği öpüp kokladıktan sonra annesine göndermiştir (Müsned, VI, 339, 340). Sahâbiler, Arafat'ta buldukları sırada Resûlullah'ın oruçlu olup olmadığı konusunda ihtilâf etmiş, fakat kendisine sormaya çekinmişlerdi. Bunu gören Ümmü'l-Fazl devesi üzerinde vakfe yapmakta olan Resûl-i Ekrem'e bir bardak süt göndermiş, onun bunu içmesiyle mesele kendiliğinden halledilmiştir (Müsned, I, 217, 278, 279, 344, 359; VI, 338, 340; Tirmizî, "Şavm", 47). Sahâbe ve tâbiînden pek çok kimse, özellikle de oğlu Abdullah b. Abbas, Ümmü'l-Fazl'dan hadis rivayet etmiş, Buhârî ve Müslim onun bir hadisini *el-Câmi'u's-şâhîh*'lerine almıştır; diğer rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 217, 278, 279, 344, 359; VI, 9, 338-340; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 277-279; İbn Abdüber en-Nemerî, *el-İstifâb* (nşr. Ali M. Muavaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1415/1995, IV, 461-462, 504; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 253-254; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 314-315; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 449-450; a.mlf., *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, VIII, 299, 449-451; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 235.

ABDÜLKADİR ŞENEL

ÜMMÜ GÜLSÜM

(bk. ÜMMÜ KÜLSÜM).

ÜMMÜ HABİBE

(أم حبيبة)

Ümmü Habîbe Remle
bint Ebî Süfyân Sahr b. Harb el-Ümeviyye
(ö. 44/664)

Hz. Peygamber'in hanımı.

İslâmiyet'ten on yedi yıl önce doğdu. Babası Kureys kabilesinin reislerinden Ebû Süfyân, annesi Safiyye bint Ebû'l-Âs b. Ümeyye b. Abdüşems'tir. Soyu Resûl-i Ekrem'in soyu ile dedeleri Abdümenâf'ta birleşir. Ümmü Habîbe, Resûl-i Ekrem'in halası Ümeyme'nin oğlu Ubeydullah b. Cahş ile evlendi. Ubeydullah, Hanîff'den olup putlara tapmazdı, daha sonra da Hristiyanlığı kabul etmişti. Ümmü Habîbe ve kocası ilk müslümanlar arasında yer aldı. Bi'setin 6. yılında (616) müşriklerin baskısına dayanamayıp ikinci kabile ile Habeşistan'a hicret ettiler. Hicret sırasında hamile olan Ümmü Habîbe, Habeşistan'da bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Ona Habîbe adını verdikleri için asıl o günden sonra Ümmü Habîbe diye anıldı. Başka çocuğu da olmadı. Kocası ile birlikte Habeşistan'da Ca'fer b. Ebû Tâlib'in yanında bir süre müslümanların önderliğini yaptılar. Ancak daha sonra Ubeydullah b. Cahş irtidad ederek önceki dinine döndü ve Ümmü Habîbe'yi de dininden dönmeye zorladı, fakat o buna şiddetle karşı koyduğu için boşandılar. Habeşistan'daki sahâbileri de irtidad etmeye çağırın Ubeydullah orada hıristiyan olarak öldü.

Köklü ve zengin bir aileye mensup olan, fakat henüz Müslümanlığı benimsememiş Mekke'deki babasının yanına dönemeyen Ümmü Habîbe, Habeşistan'da çocuğuyla yalnız kaldı. Resûl-i Ekrem onun çektiği sıkıntıları bildiğinden kendisiyle evlenme-

ye karar verdi. 6 veya 7 yılında (628-629) Amr b. Ümeyye'yi hem Necâşi Ashame'yi İslâm'a davet etmesi hem de kendi adına Ümmü Habîbe'ye dünürlük yapması için iki mektupla Habeşistan'a gönderdi. Mektubunda Necâşi Ashame'den kendisini Ümmü Habîbe ile evlendirmesini ve onunla birlikte Habeşistan'da bulunan müslümanları Medine'ye göndermesini istedi. Bu teklifi duyan Ümmü Habîbe çok sevindi ve haberi getiren Necâşi Ashame'nin câriyesi Ebrehe'ye üzerindeki takıları verdi, nikâh için de Hâlid b. Saîd'i vekil tayin etti. Necâşi Ashame orada bulunan müslümanları toplayarak Hz. Peygamber'in isteğini duyurdu ve Resûlullah adına Ümmü Habîbe'ye 400 dinar mehirle bir gerdanlık verdi, hizmetçisi Ebrehe'yi de ona yardım etmekle görevlendirdi. Nikâh Resûlullah yerine vekili tarafından yapıldığı için gıyâbî nikâh şeklinde gerçekleşti. Ebû Süfyân o sırada müşrik olduğundan velâyetine müracaat edilmedi (Şâfiî, V, 8, 15). Onun bu evliliğe çok öfkelenmesi beklenirken olayı duyduğunda Resûl-i Ekrem için, "O reddedilmeyecek biridir" diyerek evliliği benimsediğini gösterdi; bu evlilik aynı zamanda onun İslâmiyet'e yaklaşmasına vesile oldu. İbn Abbas, "Bakarsınız, Allah düşman olduğunuz kimselerle aranızda bir sevgi ortaya çıkarır" meâlindeki âyetin (el-Mümtehine 60/7) bu hadise üzerine indiğini söylemiştir (Şevkânî, V, 214). Ümmü Habîbe peygamber eşi olmaya lâayık, üstün özelliklere sahip bir kadındı. Müslüman olduktan sonra babasının ve diğer müşriklerin baskılarına katlandı ve hamileliğine rağmen Habeşistan'a hicret etme cesaretini gösterdi. Ebû Süfyân, Hudeybiye Antlaşması'nın uzatılmasını temin için Medine'ye gelmiş, teklifi Resûl-i Ekrem tarafından kabul edilmeyince kızı Ümmü Habîbe'nin yanına gitmişti. Eve girdiğinde yerdeki döşeğe oturmak istemiş, fakat Ümmü Habîbe onun Hz. Peygamber'in döşeğine oturamayacağını belirtmişti (İbn Sa'd, VIII, 99-100).

İbn Asâkir'in naklettiği bir hadise göre Resûlullah'ın cennetlik olduğunu müjdelediği Ümmü Habîbe (*Târîhu Dımaşk*, VI, 90) ondan sonra otuz yıl daha yaşadı. Resûl-i Ekrem'in vefatının ardından çıkan fitnelere karışmadı. Dayısının oğlu Hz. Osman'ın evi muhasara edildiğinde onun evine gitti. İsyancılardan biri baş örtüsünü çekerek Ümmü Habîbe'nin yüzünü açınca ona, "Allah elini koparsın" diye beddua etti; orada bulunanlardan biri bu kişinin sağ kolunu kesti (a.g.e., VI, 91). Müslü-

manlar, Ümmü Habîbe'ye duydukları saygıdan dolayı kardeşi Muâviye'ye hilâfeti devrinde "müminlerin dayısı" diye hitap ediyorlardı (Zehebî, II, 222). Resûlullah, Ümmü Habîbe'ye Hayber gelirlerinden 80 vesk hurma, 20 vesk arpa tahsis etmişti. Bu gelir onun vefatından sonra da devam etti. Ümmü Habîbe 44'te (664) Medine'de vefat etti ve Bakî Mezarlığı'na defnedildi; bazı kaynaklarda 42 (662) veya 59 (679) yıllarında öldüğü de zikredilmiştir. Kardeşi Muâviye'yi ziyaret maksadıyla Dimaşk'a gittiğinde orada vefat ettiği ve kabrinin orada olduğu şeklindeki rivayet doğru kabul edilmemiştir (İbn Asâkir, VI, 70; Zehebî, II, 220). Kaynaklarda Ümmü Habîbe'nin Ümmü Eymen Bereke adlı bir hizmetçisinin bulunduğu, hem adı hem künyesi Resûl-i Ekrem'in dadısıyla aynı olduğu için bu iki Ümmü Eymen'in zaman zaman birbirine karıştırıldığı belirtilmektedir.

Ümmü Habîbe, rivayet ettiği hadisler bakımından Hz. Peygamber'in hanımları arasında Âişe ve Ümmü Seleme'den sonra gelir. Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde onun altmış beş hadis rivayet ettiği belirtilmektedir (Ekrem Ziyâ el-Ömerî, s. 84), Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde kırk üç rivayeti yer almaktadır (VI, 325-328, 425-428). Kendisinden kardeşleri Muâviye ile Anbesa, yeğeni Ebû Süfyân b. Saîd, kölesi Ebû'l-Cerrâh, Zeyneb bint Ebû Seleme ve daha başkaları hadis rivayetinde bulunmuştur. Ümmü Habîbe, Habeşistan'da kiliselerle ilgili bir müşahedesini Resûl-i Ekrem'e anlatmış ve kabirleri mescid haline getirenlerin âhiretteki durumuyla ilgili bir hadisin söylenmesine vesile olmuştur (*Müsned*, VI, 51; Buhârî, "Şalât", 48). Aynur Uraler, *Ümmü Habîbe'nin Rivayetleri* adıyla yüksek lisans tezi hazırlamış (1990, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), bu tez daha sonra yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 51; Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), V, 8, 15; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 96-100; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 20, 22; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 303-306; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Şihâbî), VI, 70, 85, 90, 91; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 115-116, 194, 315; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, II, 218-223; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 305-307; a.m.f., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 419; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, V, 214; Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *Bakî b. Mahled el-Kurubî ve Muqaddimetü Müsnedih*, Medine 1404/1984, s. 84; M. Ali Kutub, *Ümmü Habîbe*, Beyrut 1408; Aynur Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayetleri*, İstanbul 1995.

AYNUR URALER

ÜMMÜ HABİBE bint CAHŞ

(أم حبيبة بنت جحش)

Ümmü Habîbe bint Cahş
b. Riâb el-Esediyye

Hz. Peygamber'in baldızı
ve Hamne bint Cahş'ın kız kardeşi olan
kadın sahâbî
(bk. HAMNE bint CAHŞ).

ÜMMÜ'L-HAKEM

(أم الحكم)

Ümmü'l-Hakem bint Zübeyr
b. Abdilmuttalib
el-Kureşîyye el-Hâşîmiyye
(ö. 7/628'den sonra)

Kadın sahâbî.

Mekke'de doğdu. Ümmü Hakîm diye de zikredilir. Kureyş kabilesinin Hâşimoğulları kolundandır. Babası Hz. Peygamber'in amcası Zübeyr, annesi Mahzûmoğullar'ından Âtike bint Ebû Vehb'dir. Ümmü'l-Hakem'in, Resûl-i Ekrem'in sütkardeşi olduğu nakledilmektedir. Bazı kaynaklarda onun, kız kardeşi Dubâa bint Zübeyr ile karıştırıldığı ve bunların aynı kişi olduğu kaydedilmişse de İbn Hacer el-Askalânî'ye göre bunlar iki kardeştir (*el-İşâbe*, VIII, 191-192, 194-195). Ümmü'l-Hakem, İslâmiyet'in ilk yıllarında Müslümanlığı kabul etti ve müşriklerin eziyetlerine tahammül gösterdi. Bu esnada Hz. Peygamber'e Allah'a ortak koşmamak, haktan ayrılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocukları öldürmemek ve Peygamber'e karşı gelmek üzere biat etti. Daha sonra Medine'ye hicret etti. Hicretin ilk günlerinde yaşanan sıkıntılı dönemde Resûl-i Ekrem kendisiyle yakından ilgilendi, onu zaman zaman evinde ziyaret etti. Hayber'in fethi üzerine (7/628) buradan gelen hurmalardan kendisine otuz vesk pay tahsis etti. Ümmü'l-Hakem, Hâşimoğullar'ından Rebîa b. Hâris b. Abdülmuttalib ile evlendi ve bu evlilikten Abdüşems, Abdülmuttalib, Muhammed, Abdullah, Abbas, Hârîse ve Ümeyye adlı oğulları ile Ervâ el-Kübrâ adlı kızı dünyaya geldi.

Bir gün Ümmü'l-Hakem küçük oğlu Abdullah ile bir yere giderken Resûlullah'ı gördü ve oğluna Resûlullah'ın hırkasını alıp kendisine getirmesini söyledi. Abdullah, Resûlullah'ın sırtındaki hırkayı çekip alınca o da kendisine kimin oğlu olduğunu sordu. Abdullah kendini tanıttıktan sonra hırkayı almasını annesinin istediğini belirtti. Hz. Peygamber hırkayı çocuğa ver-

di ve annesinin onu kız kardeşi Dubâa ile paylaşıp baş örtüsü olarak kullanmalarını söyledi (Ebû Nuaym, III, 1643). Hayber Savaşı'nın ardından bir daha kendinden söz edilmeyen Ümmü'l-Hakem'in bu tarihten kısa bir süre sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir. Ümmü'l-Hakem'den iki hadis rivayet edilmiştir (İbn Hazm, s. 344). Bu rivayetlerin birinde belirtildiğine göre bir savaş sonrasında Medine'ye esirler getirilmişti. Ümmü'l-Hakem kız kardeşi Dubâa ve Hz. Fâtıma ile birlikte Resûlullah'ın yanına gitmiş, işlerinin çokluğundan şikâyet ederek kendisine ev işlerinde yardım edecek bir esir vermesini istemişti. Ancak Hz. Peygamber, Bedir'de şehid düşen sahâbîlerin çocuklarının daha erken davrandığını ve esirlerin onlara ayrıldığını söylemiş, Ümmü'l-Hakem ve beraberindekilere daha hayırlı bir iş olarak her namazdan sonra tesbihata devam etmelerini tavsiye etmiştir (Ebû Dâvûd, "Edeb", 100).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 46-47; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 64, 406; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Beyrut 1405/1984, XXV, 138; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-şahâbe* (nşr. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî), Riyad 1419/1998, III, 1643; VI, 3482-3483; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ruvât* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 344; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1933; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), III, 230; VII, 319-320; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VIII, 191-192, 194-195; M. Saîd Mübeyyaz, *Mevsû'atü hayâtî's-şahâbiyyât*, İdlîb/Suriye 1410/1990, s. 108; Hâlid Abdurrahman el-Aki, *Mevsû'atü 'uzamâ' havle'r-resûl*, Beyrut 1412/1991, III, 2118.

MEHMET EFENDİOĞLU

ÜMMÜ HAKİM

(أم حكيم)

Ümmü Hakîm bint el-Hâris b. Hişâm
el-Kureşîyye el-Mahzûmiyye
(ö. 14/635)

Kadın sahâbî.

Adı bilinmemektedir. Babası Ebû Cehil'in kardeşi Hâris b. Hişâm, annesi Hâlid b. Velîd'in kız kardeşi Fâtıma'dır. Amcasının oğlu İkrime b. Ebû Cehil ile evlendi, fakat çocukları olmadı. İslâm'ın zuhurundan Mekke'nin fethine kadar kocası ile birlikte müslümanların aleyhinde bulundu. Uhud Savaşı'na onunla beraber katıldı. İkrime, İslâmiyet aleyhindeki faaliyetleri dolayısıyla Hz. Peygamber'in öldürülmesini emrettiği birkaç kişiden biriydi. Ümmü Hakîm, Mekke fethedilince annesi ve babasıyla birlikte Müslümanlığı kabul etti; İk-